

PHỔ BIẾN, MINH BẠCH THÔNG TIN THỐNG KÊ GÓP PHẦN PHÁT HUY HIỆU QUẢ CỦA HOẠT ĐỘNG THỐNG KÊ

Trần Thanh Bình*

Tóm tắt:

Thời gian qua, công tác thống kê từng bước được đổi mới, từ cơ quan Tổng cục Thống kê, đến Cục Thống kê cấp tỉnh, cấp huyện. Hệ thống các chỉ tiêu thống kê được từng bước được hiện đại hóa từ khâu điều tra xác định nhu cầu thông tin, đến các khâu thu thập, xử lý, công bố, phổ biến, lưu trữ. Thông tin thống kê từng bước đã trở thành căn cứ quan trọng trong quản lý, điều hành vĩ mô của đất nước cũng như từng địa phương. Sau mỗi lần tham gia tổ biên tập văn kiện đại hội Đảng cấp tỉnh, cấp huyện và hỗ trợ, thẩm định văn kiện đại hội đảng cấp xã, càng thể hiện rõ vai trò công tác thống kê và nhu cầu thông tin thống kê của lãnh đạo các cấp. Bài viết đề cập đến một số nội dung để từng bước đồng bộ, hiện đại hóa và nâng cao chất lượng thông tin thống kê nhằm đáp ứng nhu cầu của người dùng tin.

1. Sự cần thiết phải đồng bộ hóa Hệ thống chỉ tiêu thống kê

Luật Thống kê năm 2015, Nghị định 97/2016/NĐ-CP và Quyết định 54/2016/QĐ-TTg của Thủ tướng Chính phủ, có 186 chỉ tiêu thống kê quốc gia, 110 chỉ tiêu cấp tỉnh, 40 chỉ tiêu thống kê cấp huyện và 16 chỉ tiêu thống kê cấp xã. Bên cạnh bộ chỉ tiêu thống kê quốc gia, tỉnh, huyện xã còn một số bộ chỉ tiêu phản ánh về phát triển bền vững, giới, thanh niên và đặc biệt đối với cấp xã là bộ chỉ tiêu nông thôn mới được Thủ tướng Chính phủ ban hành theo Quyết định số 1980/QĐ-TTg ngày 17/10/2016 Bộ tiêu chí quốc gia về xã nông thôn mới giai đoạn 2016-2020 có 19 tiêu chí; trong đó có 8 tiêu chí liên quan đến hộ và dân số (5 tiêu chí liên quan đến hộ và 3 tiêu chí liên quan đến dân số, chưa tính đến các tiêu chí, gồm: Quy mô hộ tình hình chung của xã; "4.2. Tỷ lệ hộ sử dụng

điện thường xuyên, an toàn từ các nguồn"; "9.2. Tỷ lệ hộ có nhà ở đạt tiêu chuẩn theo quy định"; "11. Tỷ lệ hộ nghèo đa chiều giai đoạn 2016-2020"; "17.1. Tỷ lệ hộ được sử dụng nước hợp vệ sinh và nước sạch theo quy định". Chỉ tiêu về dân số có: Quy mô dân số ở tình hình chung của xã; "10. Thu nhập bình quân đầu người khu vực nông thôn đến năm 2020"; "15.1. Tỷ lệ người dân tham gia bảo hiểm y tế"). Trong các chỉ tiêu thống kê về kinh tế xã hội, các chỉ tiêu được tỉnh ủy, hội đồng nhân dân, ủy ban nhân dân các cấp được sử dụng nhiều nhất vẫn là các chỉ tiêu về hộ, dân số, tăng trưởng, thu nhập bình quân và GRDP bình quân đầu người (riêng chỉ tiêu tăng trưởng và GRDP bình quân đầu người không tính đến cấp huyện và cấp xã). Trong hệ thống chỉ tiêu thống kê các cấp công bố hàng năm theo Luật Thống kê 2015, Quyết định 54/2016/QĐ-TTg chưa có chỉ tiêu về hộ và chỉ tiêu thu nhập bình quân đầu người đến cấp tỉnh, cấp huyện và cấp xã.

* Phó Cục trưởng Cục Thống kê tỉnh Hà Tĩnh

➤➤➤ THÔNG KÊ VÀ CUỘC SỐNG

Như vậy, theo yêu cầu quản lý và lãnh đạo các cấp, chỉ tiêu hộ, dân số, thu nhập cần thiết phải bổ sung trong hệ thống chỉ tiêu thống kê cấp tỉnh, cấp huyện và cấp xã.

Về khái niệm, phạm vi và phương pháp tính các chỉ tiêu thống kê đã đã được hướng dẫn trong các văn bản quy phạm pháp luật (Nghị định 97/2016/NĐ-CP, Quyết định 54/2016/QĐ-TTg và các thông tư hướng dẫn chuyên ngành) đã trở thành quy trình (ISO) sản xuất thông tin thống kê. Tuy nhiên, một số khái niệm, phạm vi và phương pháp tính cần tiếp tục phối hợp với các bộ, ngành, từng bước hoàn thiện để thống nhất sử dụng, như: Chỉ tiêu "hộ" chưa có trong Hệ thống chỉ tiêu thống kê quốc gia, tỉnh, huyện, xã; chỉ tiêu "0102- Dân số, mật độ dân số" hàng năm của cấp dưới (tỉnh, huyện, xã) là một chỉ tiêu rất được các cấp các ngành đặc biệt quan tâm cần xem xét phối kết hợp chặt chẽ hơn giữa phương pháp tính toán "theo phương trình cân bằng dân số" và phân tổ "theo đơn vị hành chính". Chỉ tiêu "0203-Tỷ lệ lao động đã qua đào tạo" cần hoàn thiện phương pháp thu thập nội dung "Công nhân kỹ thuật không bằng" (trong Hệ thống chỉ tiêu thống kê quốc gia, tỉnh).

Mặc dầu khi có những quy định về nội dung ở các văn bản khác nhau thì thực hiện theo nội dung của văn bản chuyên ngành, nhưng cũng phải thực hiện nhiệm vụ nội dung của các văn bản khác nhau đó. Tại cuộc họp của UBND các cấp, thì ngành nào cũng có chuyên ngành của ngành đấy, nhưng có sự chưa thống nhất nội dung văn bản giữa các ngành, tạo nên những sản phẩm thông tin thống kê khác nhau, chưa thống nhất; đây là những sản phẩm thông tin thống kê do các cơ quan nhà nước sản xuất ra; làm cho "thị trường" thông tin thống kê thêm muôn màu, phong phú. Cụ thể như tính tốc độ tăng trưởng kinh tế đô thị cấp huyện,

cấp xã theo Nghị quyết 1210/2016/UBTVQH13 ngày 25/5/2016 về phân loại đô thị, kể cả cấp phường, thị trấn; tại Phụ lục 1 (NQ 1210) có các chỉ tiêu chí: "*Chuyển dịch cơ cấu kinh tế*"; "*Mức tăng trưởng kinh tế trung bình 3 năm gần nhất - ở cấp xã*"; "*Quy mô dân số*" và "*mật độ dân số*" bao gồm cả dân số quy đổi. Nội dung chỉ tiêu "*Dân số quy đổi*" là một chỉ tiêu có khái niệm mới, không nằm trong Hệ thống chỉ tiêu thống kê quốc gia, tỉnh, huyện, xã; ít được sử dụng phổ biến rộng rãi; chưa có phương pháp điều tra thu thập và cơ quan chịu trách nhiệm tổng hợp, thì mọi phương diện tính toán sẽ không có giá trị. Quyết định số 678/QĐ-TTg ngày 19/5/2017 của Thủ tướng Chính phủ về Bộ Tiêu chí giám sát, đánh giá về cơ cấu lại ngành nông nghiệp đến năm 2020 có 15 tiêu chí; trong đó tiêu chí số 2 đến tiêu chí số 8 (có 7 tiêu chí) là chưa có phương pháp điều tra thu thập đánh giá; cần phải được thống nhất hướng dẫn từ các bộ, ngành trung ương.

2. Phương án điều tra thống kê

Phương án điều tra thống kê thể hiện được tính "khoa học, khách quan, chính xác, kịp thời, minh mạch" là rất quan trọng. Phương án điều tra thống kê còn làm căn cứ quá trình nghiên cứu, phản biện, chứng minh, giải thích kết quả điều tra; phương án điều tra thống kê còn dùng để làm căn cứ đánh giá, phê duyệt các chuyên đề, đề tài phân tích, nghiên cứu sáng kiến khoa học thống kê. Tính "khách quan, khoa học, minh bạch" của phương án điều tra thống kê ở một số nội dung:

(1) Đối tượng điều tra, đơn vị điều tra: Một số phương án điều tra thống kê **chưa làm rõ đối tượng điều tra và đơn vị điều tra**; có khi nhầm lẫn đối tượng điều tra là đơn vị điều tra. Mỗi cuộc điều tra đều có đối tượng nghiên cứu riêng và là một đối tượng

điều tra. Cùng là một đơn vị điều tra là hộ gia đình; mỗi cuộc điều tra đều có đối tượng điều tra để nghiên cứu riêng. Cụ thể: đối tượng của cuộc điều tra chăn nuôi là các con vật nuôi và sản phẩm thu hoạch; đối tượng của cuộc điều tra thủy sản là diện tích nuôi trồng và đánh bắt theo các loại thủy, hải sản nuôi, các loại tàu thuyền đánh bắt theo loại tàu thuyền và công suất, sản lượng sản phẩm thu hoạch, đánh bắt được; đối tượng của cuộc điều tra xây dựng là kết quả hoạt động xây dựng của hộ trong kỳ điều tra, như: sửa chữa, xây mới nhà cửa, hàng rào, mái che, sân phơi. Tương tự, với một "đơn vị điều tra" là doanh nghiệp hàng năm, đối tượng điều tra đồng thời là đối tượng nghiên cứu là kết quả hoạt động sản xuất kinh doanh của doanh nghiệp. Hoạt động của doanh nghiệp bắt đầu các chỉ tiêu định danh, tên, số lao động đầu kỳ, cuối kỳ chia theo ngành hoạt động; kết quả hoạt động sản xuất kinh doanh bao gồm lượng sản phẩm hàng hóa, dịch vụ và bằng tiền.v.v. Khi phân biệt các chuyên đề, đề tài nghiên cứu thì được trả lời là "theo phương án điều tra!" trong khi phương án điều tra chưa rõ và chưa đầy đủ.

(2) Phương pháp chọn mẫu và suy rộng kết quả: Đây là thể hiện tính "khách quan, khoa học và minh bạch". Một số phương án do có tính phức tạp; hướng dẫn địa phương rà soát và lập dàn mẫu; việc chọn mẫu cần được thể hiện rõ hơn trong một số phương án điều tra (do phần mềm tích hợp sẽ tự động tiến hành chọn các hộ điều tra mẫu. Đặc biệt sau khi sắp xếp lại tổ chức bộ máy về thành lập Cục thu thập dữ liệu và Ứng dụng thông tin thống kê, Phòng thu thập thông tin thống kê cấp tỉnh, thì việc xây dựng phương án điều tra, chọn mẫu điều tra và phương pháp suy rộng kết quả cần thiết phải rõ hơn, minh bạch hơn.

(3) Phân bổ mẫu đại diện các cuộc điều tra ở các cấp: Xuất phát từ yêu cầu quản lý, điều hành ở cấp quốc gia, so sánh quốc tế và ngày càng ứng dụng công nghệ thông tin, tiết kiệm và cắt giảm chi phí mà việc phân bổ chọn mẫu đại diện một số cuộc điều tra cắt mẫu đại diện cho cấp huyện, giảm mẫu đại diện cho tỉnh; tập trung mẫu đại diện cho quốc gia; dẫn đến việc suy rộng không có số liệu đến cấp tỉnh, cấp huyện và cấp xã. Trong khi đó, các sở, ban ngành thì tổng hợp từ số liệu cấp xã, cấp huyện trở lên theo hồ sơ hành chính, thiếu tính thống nhất. Trong điều kiện ứng dụng công nghệ, điều tra CAPI, phiếu điện tử; khai thác hồ sơ hành chính, dữ liệu lớn ... đã giảm một lượng lớn về chi phí; cần nghiên cứu phân bổ, bổ sung mẫu đại diện và suy rộng đến cấp huyện.

3. Phổ biến thông tin thống kê

Phổ biến thông tin thống kê nhà nước được quy định tại Điều 49- Luật Thống kê 2015: (a) Trang thông tin điện tử của cơ quan thuộc hệ thống thống kê nhà nước; (b) Hạp báo, thông cáo báo chí; (c) Phương tiện thông tin đại chúng; (d) Xuất bản ấn phẩm, các hình thức lưu giữ thông tin điện tử. Công tác phổ biến thông tin thống kê thời gian qua bằng các hình thức xuất bản ấn phẩm, điện tử; trang thông tin điện tử; các phương tiện thông tin đại chúng; đặc biệt bằng hình thức hạp báo, thông cáo báo chí ở Tổng Cục Thống kê và các Cục Thống kê đã trở thành sản phẩm hàng hóa "đặc sản" là "thương hiệu" của ngành Thống kê; thông tin thống kê đã đến người dùng tin được kịp thời, phát huy tác dụng. Tuy nhiên cần tiếp tục đổi mới, phát huy và nâng cấp một số hoạt động sau:

(1) Trang thông tin điện tử của cơ quan thống kê ở các Cục Thống kê: Việc phổ biến thông tin thống kê trên trang thông tin điện tử của cơ quan thống kê cấp tỉnh chưa được quan tâm đúng mức, chưa tính đến ở

➤ ➤ ➤ THÔNG KÊ VÀ CUỘC SỐNG

cấp huyện (niên giám thống kê, các báo cáo, ấn phẩm thống kê...). Cần phải có đánh giá phổ biến thông tin thống kê ở cấp tỉnh và cấp huyện. Trang thông tin điện tử của Cục Thống kê không chỉ phổ biến thông tin thống kê cấp tỉnh: Niên giám thống kê, các ấn phẩm và báo cáo thống kê cấp tỉnh mà còn có thể phổ biến niên giám thống kê cấp huyện. Cần phải có nghiên cứu, lựa chọn hình thức và nội dung thông tin, bảng số liệu phổ biến trên trang thông tin điện tử cho phù hợp, khoa học và thuận lợi trong khai thác và sử dụng.

(2) Đổi mới hợp báo, thông cáo báo chí ở địa phương: Thực hiện phổ biến thông tin thống kê theo quy định của Luật Thống kê bằng hình thức hợp báo. Vừa qua các địa phương đã tổ chức các cuộc họp báo công bố thông tin thống kê chính xác, kịp thời cho các đối tượng có nhu cầu sử dụng thông tin thống kê. Tuy nhiên vẫn còn một số hạn chế như: Thông tin công bố hợp báo có thời gian chậm so với thông tin đã có trước theo các chế độ báo cáo; dẫn đến số đối tượng quan tâm không nhiều; chỉ những người cán bộ chuyên môn các sở, ngành tham gia. Số nhà báo am hiểu về thông tin thống kê để chất vấn, giải thích, làm rõ hơn bản chất của nền kinh tế là rất ít. Cần có những kịch bản họp báo theo hướng phân tích lợi thế so sánh giữa các địa phương trong khu vực và so với toàn quốc.

(3) Xuất bản ấn phẩm niên giám thống kê các cấp được quy định trong Luật Thống kê và các quyết định chức năng, nhiệm vụ của cơ quan Thống kê cấp tỉnh, cấp huyện; là nhiệm vụ như những cuộc điều tra thống kê khác. Nhưng chi phí vật chất không được ghi rõ mà ghi chung trong chi phí hoạt động quản lý hành chính thường xuyên; dẫn đến hoạt động xuất bản ấn phẩm niên giám

thống kê và một số ấn phẩm khác ở cấp tỉnh và đặc biệt là ấn phẩm niên giám thống kê cấp huyện gặp khó khăn. Khi ấn phẩm niên giám thống kê cấp huyện không đến cấp xã và các đối tượng dùng tin và trang thông tin địa phương chưa được phát huy thì khó thực hiện được “thống nhất số liệu để sử dụng”.

Hệ thống chỉ tiêu thống kê quốc gia; hệ thống chỉ tiêu thống kê cấp tỉnh, cấp huyện, cấp xã; phương án điều tra thống kê; phổ biến thông tin thống kê cần phải được thực hiện đồng bộ; thống nhất chỉ tiêu, khái niệm, phạm vi, phương pháp tính; phổ biến, công khai minh bạch đến người sử dụng; góp phần từng bước hoàn thiện và thực hiện chiến lược phát triển ngành Thống kê Việt Nam đến năm 2030 và những năm tiếp theo; thông tin thống kê mới thống nhất sử dụng./

Tài liệu tham khảo:

1. Công văn số 5485/UBND-TH1 ngày 17/8/2020 của Chủ tịch UBND tỉnh Hà Tĩnh về triển khai NQ 105/NQ-CP ngày 14/7/2020; giao Cục Thống kê, Văn phòng Đoàn ĐBQH, HĐND và UBND tỉnh khẩn trương triển khai điện tử hóa Hệ thống chỉ tiêu thống kê theo Quyết định số 54/2016/QĐ-TTg, tích hợp với hệ thống thông tin báo cáo Chính phủ, hoàn thành trong tháng 12/2020 theo hướng dẫn của Bộ Kế hoạch đầu tư và Văn phòng Chính.

2. Trần Thanh Bình: Phổ biến thông tin thống kê tạo thêm sức mạnh và hiệu quả của hoạt động thống kê ở địa phương - Thông tin Khoa học Thống kê, số 03 năm 2012;

3. Trần Thanh Bình: Ngành Thống kê với Chương trình mục tiêu quốc gia xây dựng nông thôn mới - Thông tin Khoa học Thống kê, số 05 năm 2012;

4. Trần Thanh Bình: Đồng bộ hóa Hệ thống chỉ tiêu thống kê - Góc nhìn từ nhu cầu thông tin ở cơ sở - Thông tin Khoa học Thống kê, số 06 năm 2012;